

Uskon asia, tai sitten ei

■ MATTI KAMPPINEN

- Jouko Tuomisto: *100 kysymystä ympäristöstä ja terveydestä – Arsenikista öljyyn*. Hippokrates-sarja, Duodecim 2005.
- Hannu Lauerma: *Usko, toivo ja huijaus – rohkaisusta johdattelun kautta psykoterroriin*. Duodecim 2006.
- Tapio Puolimatka: *Usko, tiede ja Raamattu*. Uusi Tie 2007.
- Christopher Patridge (toim.), J. Gordon Melton (esipuhe): *Uusien uskontojen käsikirja – uudet uskonnolliset liikkeet, lahkot ja vaihtoehdot*. Kirjapaja

2006. Suomentaneet Kanerva Heikkinen, Mirja Itkonen, Hannu Juusola, Jutta Säämänen ja Leena Vallisaari. Suomalaisen laitoksen asiataarkistus FT Kimmo Ketola, TM Jussi Sohlberg, prof. Jaakko Hämeen-Anttila ja prof. Tapani Harviainen.

Uskomus eli se kuva maailmasta jonka avulla ihminen tekee päätöksiä, muistelee menneitä, ahdistuu, iloitsee, varautuu tulevaan ja toimii, on avainasemassa kun yritetään ymmärtää ihmisenä olemisen reunaehtoja ja dynamiikkaa. Kuva maailmasta on ollut ihmisen evoluutiossa äärimmäisen tärkeä, ja siksi kuvantuottamismekanismimme ovatkin huippuunsa viritettyjä. Pienikin vihje vaarasta saa meidät varuilemme, ja lupaus paremmasta tulevaisuudesta saa meidät vahvistamaan niitä uskomuksia, jotka ovat linjassa tämän lupauksen kanssa. Uskomusten dynamiikka on monimutkaista ja erilaisilla elämänalueilla, eri lähteistä peräisin olevat, uskomukset ottavat mittaa toisistaan. Arkiset ja tieteelliset uskomukset tarjoavat monesti kovin erilaisia ajattelun ja toiminnan malleja.

Myrkkyyppia

Osallistuin kerran riskiteorian asiantuntijan ominaisuudessa toksikologien eli myrkkyyppineiden asiantuntijakokoukseen Italiassa. Aterian päätteeksi sytytin sikarin ruokasalin parvekkeella ja kysyin, josko muille maistuisi. Toksikologit, jotka tietävät kaiken sikarinsavujen haittavaikutuksista, totesivat, että yleisen myrkkyyopin keskeinen opetus on: kaikki riippuu annostuksesta. He hyväksyivät mielihyvin sikaritarjoukseni.

Kansanterveyslaitoksen ympäristöterveyden osaston entinen johtaja, emeritusprofessori Jouko Tuomisto lähtee liikkeelle samaisesta periaatteesta mainiossa kirjassaan *100 kysymystä ympäristöstä ja terveydestä*. Yleistajuisen ja käsikirjana käyttökelpoisen teoksen alkuun on avattu myrkkyyopin ydinajatus eli ”määrä tekee myrkyn”. Aineen tietäminen myrkylliseksi ei juurikaan auta, jos emme tiedä millaiselle määrälle voi altistua ilman haittoja ja millainen on kyseisen aineen turvallisuusmarginaali.

Ympäristöterveys on juuri sellainen elämänalue, jossa maallikot toimivat arkisilla uskomuksilla. Kun tiedotusvälineissä kerrotaan silakoiden korkeista dioksiinipitoisuuksista tai omenankuorien säilöntäaineista, niin jo moni ostaa eineslihapullia kalan sijaan ja kuorii omenansa. Kaloista ja omenankuorista saatavat terveyshyödyt ovat kuitenkin suurempia kuin niistä saatavat haitat.

Toinen esimerkki on ”luonnonmukainen” ravinto. Maallikko päätyy uskomaan, että koska lisäaineet ovat pahasta ja teollinen ruoka terveydelle vaarallista, kaikki luonnonmukainen ravinto on hyvästä. Monet kasvit ovat kuitenkin evoluution kuluessa viritettyneet puolustamaan itseään erilaisilla myrkyillä, ja sellaisetkin tavanomaiset kasvit kuin peruna, maniokki ja pavut voivat väärin käsiteltyinä saada pahaa jälkeä aikaan.

Maallikot myös käyttävät erilaisia aineita, joita tottumuksen vuoksi pidetään vaarattomina. Bensiini on hyvä esimerkki. Sen sisältämä bentseeni on syöpää aiheuttava aine, mutta silti bensiinin kanssa saa läträtä melkein miten tahtoo.

Tuomisto käsittelee kirjan otsikon lupauksen mukaisesti sata esimerkkiä ruuan, ilman, kotitalouden ja laajemman elinympäristön piiristä. Teemojen käsittely on lyhyttä ja informatiivista. Kohta kohdalta tulee kirikkaammaksi se, miten huonosti meillä asiat olisivat, jos tieteellistä toksikologiaa ei olisi ja joutuisimme navigoimaan arkielämän uskomustemme varassa myrkyjen maailmassa. Matka jäisi kovin lyhyeksi ja tuskalliseksi. Tuomiston kirjan toivoisi kuluvan erityisesti toimittajien käsissä, kansa kun seuraa tiedostusvälineitä saadakseen tietää, mikä on viikon vaara – näkkileipä, lintuinfluensa vai kiinalaiset lelut. Tuomisto ja hänen kollegansa eivät jätä meitä pelkän uskon varaan, onneksi.

MIEN PIMEÄ PUOLI

Ympäristön ja terveyden suhde ei ole ainoa alue, jossa arkinen uskomusten dynamiikka voi johtaa aivan väärille urille. Itse asiassa millä tahansa elämäalueella voi vääristynyt tai perusteeton uskomus koi-tua tuhoisaksi. Hyvä esimerkki on WinCapitalin pyramidihuijaus.

Pörssikeinottelu, osakesijoittaminen ja muu tulevaisuuteen tähtäävä vaurastuminen vaatii lujaa uskoa siihen, että sijoituksen arvo käyttäytyy odotetulla tavalla. Tavalliselle palkansaajallekin tarjotaan pankeissa erilaisia sijoitussalkkuja, joista toiset vaativat lujempaa luottamusta kuin toiset. Varovaiset sijoittajat saavat pienempiä voittoja, kun taas tosuskovaiset hyväksyvät suurempia riskejä ja toisinaan tästä hyötyvät. Ilman riskinottoa, ilman uskoa talouden kehittymiseen nykyinen talousjärjestelmäme romahtaisi. Perusteltu usko on terveen talouden kivijalka.

Pyramidihuijauksissa vahvistetaan sokeaa uskoa tutuilla keinoilla: kerrotaan esimerkkejä menestystarinoista, tarjotaan todistusaineistoksi pientä mutta riihikuivaa voittoa ja käytetään luottamukseen perustuvia sosiaalisia verkostoja uusien sijoittajien hankkimiseksi. Sokean uskon vahvistuessa nähdään vain positiivisia merkkejä, jotka kertovat sijoituksen onnistumisesta.

Modernissa talouselämässä ja sen myötä pyramidihuijauksessa on paljon uskonnon kaltaisia piirteitä. Siinä missä vaikeasti ennustettava ja rituaaleilla lepytettävä juutalaisten Jahve tai kristittyjen Jumala vaikuttavat uskovien elämään, samaan tapaan markkinavoimat, osakekurssit, odotukset, pörssispekulaatiot ja Yhdysvaltain asuntomarkkinat vaikuttavat modernin sijoitususkovaisen (ja jokaisen) elämään. Vaikeasti ennustettavat jumalat leppyivät oikeilla rituaaleilla, mutta vihastunutta ja romahdukseen sukeltavaa markkinatrendiä tai luhistuvaa pyramidia ei pysäytä mikään. Hyvä tahto, sokea usko ja oikeat rituaalit eivät auttaneet. Järkeä olisi auttanut, jos sillä olisi ollut tilaisuus tarttua ohjaksiin.

Vankimielisairaalan ylilääkäri, dosentti Hannu Lauerma on uskomusten synnyin, keston ja haihtumisen asiantuntija. Hänen artikkelikokoelmassaan *Usko, toivo ja huijaus* käsitellään uskomusten indusointia, manipulointia mm. tiedeessä, terveydenhoidossa ja uskonnollisissa liikkeissä. Manipuloinnin monet tekniikat hyödyntävät yhtäältä perusihmellisiä ominaisuuksia, kuten toivetta kuulua johonkin erityiseen sosiaaliseen ryhmään, jolla on salattu tieto hallus-

saan, ja toisaalta eräiden yksilöiden suggestioherkkyyttä, eli taipumusta muodostaa tosiksi koettuja uskomuksia hyvinkin yksipuolisten vihjeiden perusteella.

Kun lavahypnotisoija Oliver Hawk (oikealta nimeltään Olavi Erkki Vilhelmi Hakasalo) puhui yleisöjä pyörryksiin 1960- ja 1970-luvun Suomessa, tai kun Alan Sokal osoitti *Social Text* -lehteen lähettämällään artikkelilla, miten helposti ihmistieteilijöitä voi höyryyttää, tappiot olivat kohtuulliset. Toisenlaisista manipuloinnin tapoista puhutaan uskonnollisten ääriliikkeiden yhteydessä. Omia jäseniään tai ulkopuolisia murhaavat uskonnolliset ryhmät ovat oikeasti vaarallisia. Mikä saa ihmisen toimimaan järjenvastaisesti? Vastaus on pintapuolisesti sama, jonka arkinen ymmärryksemme antaa eli

”Tyhmyyden tiivistyminen joukossa on peri-inhimillinen piirre: sanotaan, että ryhmä toimii useimmiten samalla tasolla kuin sen primitiivisin jäsen. Tyhmyys on yleistyneenä kärjekäs, usein kyseessä on harmiton ja tilannesidonnan lapsenomaistuminen. Arkinen esimerkki tästä on vaativassa ammatissaan hillitysti käyttäytyvä korkeasti koulutettu keski-ikäinen perheenisä, joka huutaa ja mylvii jääkiekkokatsomossa tuomarin päätöksille, ja hänen jakkupukuinen rouvansa, joka oman joukkueen maalin jälkeen kirkuu ääneen ja nousee pystyyn keikuttamaan lanteitaan. Sama tapahtuu rock-konsertissa ja herätyskokouksessa, jonka yleisön jäsenet eivät hekään haltioituisi huutamaan ja kaatuilemaan, jos olisivat yksin.” (s. 260)

Psykoterapia, psykologia ja muut kurinalaiset ihmistieteet kertovat yksityiskohtaisemmin, millaisten mekanismien sääteläminen uskomuksia muodostamme ja millaisia seurauksia uskomuksilla voi olla. Tuomiston tapaan Lauerma tuo tiedon ja tieteen valoa arkielämän uskomusten joskus synkkään-

kin pimeyteen.

Lauermankin kommentoima Alan Sokalin tapaus on meille tieteilijöille ensiarvoisen tärkeä. Sokalhan osoitti, että tieteessä on heimoja, jotka ovat valmiita hyväksymään koherentteja pupputekstejä, vaikka tekstillä ei olisi mitään järkevää suhdetta todellisuuteen. Oliko kyseessä yksittäisen heimon, eli postmodernin ihmistieteen, harha, vai onko asetelmalla kantavuutta tieteeseen laajemminkin? Ovatko eri tieteenalojen tutkimat todellisuudet vain konstruoituja?

Konstruktivismi sellaisenaan

Konstruktivismiin liittyy monia harhakuvia. Moni ihmistieteilijä kertoo uskovansa konstruktivismiin ja yrittää samaan hengenveitoon kyseenalaistaa esimerkiksi fysiikan, biologian tai kokeellisen psykologian uskottavuutta sillä perusteella, että kaikkien tieteenalojen löydökset ovat konstruoituja, eikä tieteellisillä konstruktioilla ole mitään erityistä sijaa konstruktioiden joukossa.

Tässä vastalääkkeeksi lyhyt analyysi konstruktivismista: On totta, että todellisuutta koskevat käsitykset ovat sosiaalisesti konstruoituja, eli tulosta ihmisten yhteistoiminnasta. Näin ollen myös eri tieteenalojen väitteet ovat konstruoituja. Tästä ei seuraa, etteikö eri konstruktioiden suhdetta todellisuuteen voitaisi arvioida. Toiset konstruktiot kuvaavat todellisuutta paremmin kuin toiset. Ihmistieteet tutkivat pääsääntöisesti todellisuutta, joka on sosiaalisesti konstruoitu, eli yrittävät konstruoida sellaisia kuvia tai malleja, jotka kuvaavat onnistuneesti sosiaalisesti konstruotua todellisuutta. Tämä tilanne on saanut monen ihmistieteilijän pään

pyörälle: konstruktioita siellä täällä, kaikki samanarvoisia...

Tervejärkinen konstruktivismi, joka tunnustaa tieteen inhimillisen puolen, on syytä erottaa äärirelativistisesta konstruktivismista. Tämän jälkimmäisen mukaan tieteen tutkimuskohteet, kuten Lähi-idän historia tai painovoima, ovat konstruoituja, eikä eri konstruktioiden (esimerkiksi eri teorioiden) välillä voi tehdä järkeviä erotteluja.

Tervejärkinen konstruktivismi on itse asiassa realismia, jossa tunnustetaan tieteen tutkimuskohteiden olemassaolo ja jossa tieteen inhimilliset tekijät on otettu parhaan mahdollisen ymmärryksen avulla huomioon. Realismin läheinen maailmankuvallinen komponentti on naturalismi, jonka mukaan todellisuudessa ei ole yliluonnollisia elementtejä.

Supranaturalismi rapauttaa argumentaation

Naturalismi tieteenfilosofisena maailmankuvana on hyvä asia. Naturalismi motivoi, aktivoi ja artikuloi erityistieteiden missiota, pyrkimystä saada selville, millainen todellisuus aivan oikeasti on, miten muodostaa todellisuutta koskevia perusteltuja uskomuksia.

Naturalismi kemiassa on tutustuttanut toksikologit aflatoksiiniin, naturalismi psykologiassa on tutustuttanut psykoterapeutit muistin valikoivuuteen, ja naturalismi uskontotieteessä on tuonut tutkittaviksi uskonnollisen päätelyn erityispiirteitä, uskonnollisten yhteisöjen sosiaalisen dynamiikan sekä uskontojen historialliset kehityslinjat.

Teologiassa naturalismi on toiminut historiallis-kriittisen tutki-

muksen ja esimerkiksi kirkkosiologian kautta. Teologian tieteellinen uskottavuus on parantunut sitä mukaa, kun tutkimus on keskittynyt ihmisiin, olosuhteisiin, psykologisiin ja sosiaalisiin konteksteihin, ja jättänyt kristinuskon yliluonnolliset olennot sinne minne kuuluvatkin eli tutkimuskohteiden uskomusten intentionaaliseksi objekteiksi.

Teologian naturalistisen paradigman mukaiset tutkimusasetelmat ovat tuoneet koko joukon mielenkiintoisia löydöksiä osaksi tieteellistä maailmankuvaa, ja teologian naturalisoituminen on oikeuttanut teologisen tutkimuksen osana muiden tieteenalojen kokonaisuutta.

Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen professori ja Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian dosentti Tapio Puolimatka haluaa kääntää teologian kelkan ”teologisen realismin” ja ”supranaturalismin” suuntaan.

Hänen teesinsä kirjassa *Usko, tiede ja Raamattu* on lyhyt ja ytimekäs: Raamatun optimaalisen tutkimuksen lähtökohdaksi pitäisi ottaa kristinuskon Jumalan olemassaolo. Historiallis-kriittisellä tutkimuksella tai muulla teologialla, joka käyttää tavanomaisten ihmistieteiden menetelmiä, ei ole tarjota keinoja tieteellisesti parhaimman teologian tekemiseen. Tieteellinen raamatuntutkimus tarvitsee lähtökohdakseen supranaturalistisen maailmankuvan.

Puolimatka on samalla asialla kuin George Washington -yliopiston islamin tutkimuksen professori Seyyed Hossein Nasr (2006) tai Cambridgen yliopiston matemaattisen fysiikan emeritusprofessori John Polkinghorne (2006).

Tosin Nasr menee askeleen pitemmälle ja väittää, että kaikkeen tieteeseen tarvitaan lähtökohdaksi Koraani, joka tarjoaa tutkimukselle optimaalisen maailmankuvallisen kehyyksen: kemiasta tulee parempaa kemialla, jos loppulauseessa kiitetään jumalaa, ja embryologiasta tulee parempaa, kun siinä otetaan tarkemmin huomioon Koraanissa olevat (hajanaiset) huomiot ihmisen ontogeneesistä. Polkinghornekin esittää erityistieteitä koskevia parannusehdotuksia: esimerkiksi fysikaalisen universumin relatiivisuus tulisi paremmin ymmärretyksi, jos fyysikko ottaisi lähtökohdaksi pyhän kolminaisuuden elementtien relatiivisuuden, tai universumin matemaattinen ymmärrettävyys olisi luontevampaa, jos postuloidaan hyväntahtoinen, matematiikkaa harrastava luojajumala.

Nasriin ja Polkinghorneen verrattuna Puolimatka on siis vaatimattomammalla asialla: hän haluaa revisioida ja asemoida teologian uudestaan, sijoittaa sen supranaturalistiseen maailmankuvaan ja tehdä tieteellisempää teologiaa.

Runsaasta sivumäärästä (550 s.) huolimatta Puolimatalla on niukasti perusteita teesilleen. Yksi hänen tarjoilemansa peruste on metatieteellinen, lähinnä tieteenpsykologinen ja -sosiologinen: tieteilijöiden uskomukset muodostuvat pääsääntöisesti mitä satunnaisimpien tekijöiden perusteella. Tieteilijöitä ei ohjaa totuuden tavoittelu vaan maineen ja vallan himo, muodikkaiden suuntausten seuraaminen, ja näin ollen esimerkiksi teologian suosima historialliskriittinen suuntaus on ollut suosittu lähinnä sen takia, että se on ollut suosittu: koulukunnan edus-

tajat ovat valinneet samoin ajattelevia virkoihin, ja näin koulukunta on vahvistunut. Puolimatka tarjoileekin kasvatustieteellistä osaamistaan esitellen koko joukon valaisia esimerkkejä tieteilijöiden ryhmäkurista ja ajoittaisesta herkkäuskoisuudesta.

Tästä ei tietenkään seuraa se, että tieteenalan uskottavuutta ei voitaisi arvioida järkiperustein tai koetella empiirisin keinoin. Lisäksi tieteenpsykologisen ja -sosiologisen evidenssin käyttö Puolimatkan tapaan edellyttää, että tavallinen ihmistutkimus on uskotavaa.

Toinen peruste on itsetuntemuksen kultivointi. Raamattu voi edesauttaa tutkijan itsetuntemusta vain jos tutkijan lähtökohdaksi on, että jumalolento puhuttelee häntä tekstin kautta.

Itsetuntemus on kelpo tavoite elämän ehtoolla, mutta keho tavoite tieteelle. Itsetuntemukseen liittyen Puolimatka pyrkii jäljittämään Raamatun alkuperäistä merkitystä. On vaikea uskoa, että tieteilijä, edes kasvatustieteilijä, voisi olettaa, että Raamatun kaltaisella tekstikokoelmalla olisi olemassa jokin alkuperäinen merkitys, jos sillä tarkoitetaan jotakin muuta kuin ajallisesti ensimmäistä merkityksenantoa. Merkityshän syntyy kun merkityksellistävä ihminen suhtautuu tavalla *x* kohteeseen *o*. Raamattua merkityksellistäviä ihmisiä on ollut runsaasti. Eri aikojen merkityksenantojen tutkimuksessa taasen historia ja etnografia ovat parhaita empiirisen tutkimuksen välineitä.

Puolimatkan kirja on konkreettinen esimerkki siitä, miten uskonto rapauttaa argumentaatiota ja saa tekijän kannattamaan uskomuksia,

joiden seuraukset ovat tuhoisia. Vaikka Puolimatka ei hyväksykään naturalistisen tieteen ontologiaa ja epistemologiaa lähtökohdiksi, hyväksyy hän rationaalisen päätelyn sääntöjä, joita seuraamalla Puolimatkan oletuksista joudutaan syvälle ristiriitojen hetteikköön.

Ensimmäinen esimerkki on asiantuntijuus. Puolimatkan mukaan Raamatun tekstien tutkimisessa asiantuntijuus voidaan sivuuttaa, koska jokainen tulkinta on yhtä pätevä. Millä perusteella Puolimatkan oma argumentaatio olisi sitten houkuttelevampi kuin jokin toinen? Jokainen asiantuntija, joka sanoo, ettei asiantuntijudesta ole mihinkään, puhuu itsensä pussiin.

Toinen esimerkki koskee maallikkotulkintojen oikeutusta. Jos joku kokee aivan tosissaan, että Ilmestyskirjassa tai Hesekielin kirjassa hänelle puhuu olento, joka kehottaa teurastamaan kaikki lähellä olevat, on tämä tulkinta ja sen seuraukset aivan yhtä oikeutettuja kuin mikä muu tahansa, jos Puolimatkan teeseihin on uskominen. Tai jos joku on sitä mieltä, että Adolf Hitlerin *Taisteluni* -teoksen lukeminen on parasta itseymmärryksen kultivointia, on tämäkin uskomus yhtä oikeutettu.

Vaikka Puolimatka ei naturalistisesta tieteestä piittäisikään, hän väittää etsivänsä optimaalista tiedettä, jonka täytyisi sitoutua yleisempien rationaalisuuden sääntöjen noudattamiseen, joiden avulla Puolimatkan teeseistä saadaan esiin *reductio ad absurdum*.

Puolimatka syyttää naturalistista tiedettä suljetuksi keskusteluavaruudeksi. Avoimuutta olisi se, jos kristinuskon Jumala otettaisiin teellisen keskustelun lähtökohdak-

si. Onko tämä Jyväskylän kasvatustieteen sanamagaa, täydellinen filosofinen katastrofi vai pahaä unta? Jos yliluonnolliset elementit sallitaan, voisimme yhtä hyvin vedota kabbalistiikan numeromystiikkaan, dogonien Amma-jumaluuteen, tai wiccalaisuuden kolmoisjumalattareen, jossa on miespuolisiin jumaliin kyllästyneille naista riittämiin.

Naturalismin hyödyt ovat suurempia kuin haitat. Naturalismin yksi vahvoja puolia on sen koeteltavuus. Naturalistisen tieteen yksi keskeisiä oikeuttajia on toimiva teknologia. Sen enempiä islamin kuin kristinuskon supranaturalismi ei auta tekemään toimivaa kuokkaa, kännykästä puhumattakaan.

On totta, että naturalismi ja supranaturalismi ovat molemmat maailmankuvia, joiden varassa voidaan ymmärtää todellisuutta eri tavoin. Puolimatka tekee monen supranaturalistin tavoin perustavan filosofisen virheen pitäessään naturalismia samalla tavalla uskon asiaana kuin supranaturalismia. Naturalistiseen todellisuuteen uskominen vaatii vähemmän uskoa kuin supranaturalistiseen todellisuuteen uskominen. Lisäksi naturalistisia uskomuksia voidaan koetella vähäisempien taustaoletusten varassa kuin supranaturalistisia. Supranaturalismi on uskon asia, ja Puolimatka on uskon asialla.

Uskomuksia tarjolla

Puolimatkan fundamentalistinen kertomus on osa sitä laajaa uskonnollisten uskomusten kenttää ja kuplintaa, jossa erilaiset yhteisöt pyrkivät rakentamaan uskonnollisia maailmankuvia. Uskonnollinen mielikuvitus kun tehtailee ihmisen uskomusvarastoon mitä erilaisim-

pia uskomuksia.

Uudet uskonnolliset liikkeet ovat olleet erityisasemassa uskomusten variaation kasvussa. Oli yli-inhimillisiä olentoja koskeva uskomus miten eksoottinen tahansa, yleensä löytyy yhteisö, joka on tehnyt tästä uskomuksesta keskeisen opinkappaleen.

Christopher Partridgen toimittama *Uusien uskontojen käsikirja* on kompakti ja silti kattava kuvaus eri perinteisiin perustuvista uusista uskonnollisista liikkeistä. Kirja on hienosti organisoitu ja asiantuntevan suomalaisen tiimin tarkastama. Uskonnolliset liikkeet ryhmitellään sen mukaan, miten ne ankkuroituvat kristinuskoon, Intian uskontoihin, länsimaiseen esoteriaan ja *new age* -perinteesen, vain muutaman pääotsikoista mainitakseni. Esittelyt ovat lyhyehköjä, kuten käsikirjalle sopiikin, joskin osa teemoista on saanut laajemman käsittelyn osakseen. Esimerkiksi ”Afrikan riippumattomat kirkot” käsitellään omassa laajemmassa kokonaisuudessaan, osaksi sen takia että afrikkalainen tulkinta kristinuskosta on kristinuskon vauhdikkaimmin kasvava versio. Katsausartikkelista löytyy viittaukset yksittäisiin liikkeisiin, kuten 10 miljoonan kannattajan Kimbangu-liikkeeseen.

Artikkeleiden kirjoittajat ovat pääsääntöisesti varteenotettavia tieteilijöitä, joskin joidenkin artikkeleiden kohdalla vaikutelma on enemmän myynti- tai suosittelukirjettä muistuttava. Asiaa ei auta yhdysvaltalaisen uskontososiologin Gordon Meltonin kirjoittama esipuhe, jossa hän periamerikkalaiseen tapaan mainostaa uusia uskontoja hyvinä vaihtoehtoina niille, jotka ovat etsimässä tarkoitusta

elämälleen ja ovat pettyneitä vanhaan tarjontaan: ”uudet uskonnot laajentavat tarjolla olevien vaihtoehtojen määrää niille, jotka etsivät ratkaisua henkiseen kriisiin.” Tämä on sosiologisena deskriptiona totta, mutta lukija ymmärtää sen myös helposti toimintasuositukseksi, eli jos aavistat henkisen kriisin olevan käsillä, hae tästä kokoelmasta sopiva pääntäyte.

Meltonin esipuheessa näkyy myös monelle uskonnontutkijalle implisiittinen oletus, että uskonto on hyvä asia mentaalisen tasapainon ja yhteiskunnallisen keskustelun kannalta. Muutama käsikirjan kirjoittaja on seurannut tätä ajatusta ja kertoo positiiviseen sävyyn, millä erilaisilla elämänpuomalleilla, taivaiden kerroksilla ja henkiruumiin tasoilla voi mielen-sä täyttää.

Feministinen uskonnontutkimus ja kriittinen uskontotiede

Kokonaisuutena varsin informatiivisen ja hyvin toimitetun käsikirjan pohjanoteeraus on Ursula Kingin feminististä ja ekofeminististä henkisyyttä koskeva katsausartikkeli. Monen feministisen uskonnontutkijan tapaan King sekoittaa toisiinsa tutkimuskohteen, tässä tapauksessa erilaisten feminististen yksilöiden ja yhteisöjen henkisyyttä artikuloivat puheenvuorot, ja oman henkisyyttä konstruoivan projektinsa. Monissa uusissa uskonnoissa, esimerkiksi wiccalaisuudessa tai Osho-liikkeessä on erityistä feministisen henkisyyden konstruointia. King laajentaa feministisen henkisyyden ”nykynaisten henkiseksi luovuudeksi ja etsinnäksi” ja toteaa, että sen huomioon ottaminen on välttämätöntä ”kestävän kehityksen edistämiseksi

seksi, ekologiselle integriteetille, oikeudenmukaisuudelle ja maailmanrauhalle”.

Feminististä kriittistä uskontotiedettä on mielenkiintoista verrata kriittiseen uskontotieteeseen, joka pyrkii tutkimaan, miten uskonto vaikuttaa rapauttavasti tietoon, arvojen ja toiminnan malleihin, ja miten tutkimuskohteet voisi periaatteessa vapauttaa uskonnollisen maailmankuvan rajoituksista ja osoittaa heille tien parempaan, argumentatiivisesti demokraattiseen maailmaan. Tässä paremmassa maailmassa ei tarvitse pelätä pahoja henkiä, ei ole perusteita rajata tyttöjen opiskelu-oikeutta siksi, että pyhät kirjat kieltävät naisilta täydellistymisen, eikä tarvitse kieltäytyä paremmista hinkuyskä- tai aids-lääkkeistä sen vuoksi, että ne eivät sovi uskonnollisen lääketieteen puitteisiin.

Feministinen uskonnontutkimus on tuonut monia tärkeitä asioita esille, ja tarjonnut välineitä ymmärryksen ja ihmisten vapauttamiseen. Tieteellistä maailmankuvaa edistävä kriittinen uskontotiede tekee saman, ja vielä paljon enemmän.

Kirjallisuus

- Nasr, Seyyed Hossein 2006: Islam and science. Teoksessa Philip Clayton (toim.): *The Oxford Handbook of Religion and Science*. Oxford University Press.
- Polkinghorne, John 2006: Christianity and science. Teoksessa Philip Clayton (toim.): *The Oxford Handbook of Religion and Science*. Oxford University Press.

Kirjoittaja on Turun yliopiston dosentti ja uskontotieteen lehtori.